

18. Судова реформа: перезавантаження чи косметичний ремонт? // Українська правда. – 19 серпня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/08/19/7078221/>

19. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf)

20. Установчі договори Європейського Союзу (консолідовані версії) / пер. Державного департаменту з питань адаптації законодавства; за заг. ред. Олени Зеркаль. – К. : «Ніка-Прінт», 2010. – 416 с.

* **Кротінов Віктор Олександрович** – здобувач кафедри державного управління та місцевого самоврядування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

УДК 339.972:316.4.

Ілона Куровська *

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ЯК НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті йдеться про розбудову України як соціальної держави в умовах євроінтеграції. Наголошується, що для України, як і для інших європейських країн «перехідного типу», цей етап розвитку державності можна назвати соціально-правовим етапом розвитку.

Ключові слова: соціальна держава, правова держава, євроінтеграція, країни «перехідного типу», державність.

Куровская И. А. Социальное государство как новый этап развития правового государства на пути евроинтеграции.

В статье говорится о развитии Украины как социального государства в условиях евроинтеграции. Отмечается, что для Украины, как и для других европейских стран «переходного типа», этот этап развития государственности можно назвать социально-правовым этапом развития.

Ключевые слова: социальное государство, правовое государство, евроинтеграция, страны «переходного типа», государственность.

Kurovska I. Social state as a new stage of constitutional state development in conditions of European integration.

The article refers to the development of Ukraine as a social state in conditions of European integration. It is noted that for Ukraine, like for the other European countries «in transition», the stage of development of the state can be called as the social-legal stage of development.

Keywords: social state, the rule of law, European integration, the countries «in transition» state.

Соціальна держава є новим етапом розвитку правової держави. Тому цей етап розвитку державності можна назвати соціально-правовим етапом розвитку тих європейських країн «перехідного типу», які, подібно Україні, перебувають на шляху євроінтеграції.

Соціально-правова держава діє в певному правовому просторі, не обмежуючи свободу особи, не позбавляючи її відповідальності. А основне це те, що в такій державі вдало поєднуються правові й соціальні принципи [1, с. 11–15].

Принцип пріоритету права і обмеження правом державної влади, як слушно зауважує І. Осика, необхідно розглядати в контексті принципу правового захисту прав і свобод людини та громадянина, тому що вони виражають обидві сторони сутності правової держави [2, с. 95–99].

Оніщенко Н. М., розглядаючи співвідношення права, правової системи і держави, робить висновок про те, що концепція соціальної держави є логічним підсумком розуміння держави як універсальної політико-правової структури, яка повинна забезпечувати своїм громадянам

можливості для матеріального та духовного розвитку [3, с. 5–10]. Чимало дослідників тісно пов'язують соціальні та правові чинники у діяльності держави, спрямовані на зниження соціальної нерівності як фактора суспільної нестабільності, з демократичними формами при демократичних формах правління. Оскільки демократія неможлива без соціальної справедливості, як і свобода та справедливість неможливі поза демократією, особливого значення набуває проблема встановлення взаємозв'язку соціальної та правової держави.

Досліджуючи роль правової системи в розвитку і функціонуванні демократичної, соціально-правової держави, можна дійти висновку, що однією з важливих умов розвитку такої держави є створення функціонального правового механізму відповідальності держави за забезпечення і гарантування соціальної безпеки особи. Одночасно з формуванням соціально-правової держави формується адекватна правова система, виникає і розвивається притаманне саме такій системі соціальне право.

Поділяємо думку тих вчених, які не вважають соціальні права людини вторинними щодо її політичних та громадянських прав. До цієї групи теоретиків слід віднести Колодія А., Зайця А., Матузова М., Оніщенко Н.. Вони справедливо, на наш погляд, розглядають соціальне право як основу взаємодії між соціальною державою і ринковою економікою. Вбачається, що саме соціальне право сприяє утвердженню в суспільстві соціальної справедливості, без реалізації якої неможливий розвиток суспільства, демократії, задоволення потреб та інтересів людини, створення умов для соціальної безпеки.

У процесі зближення правових систем України і країн-членів Європейського Союзу, однією із основних умов якого є взаємна гармонізація законодавства, настає новий етап взаємозумовленості міжнародного і національного права, коли в останнє інтенсивно імплементуються принципи і норми європейського права.

Сучасна правова система України, хоча і номінально та формально, базується на системі гуманістичних, демократичних норм і принципів, визнанні людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканості й безпеки – найвищою соціальною цінністю. Натомість, чинна нормативно-правова база вимагає належного опрацювання, вдосконалення. Адже сучасна ринкова економіка не може ефективно функціонувати без необхідної нормативно-правової бази щодо захисту права власності та встановлення соціально-правової відповідальності за її використання, досконалої інвестиційної, кредитної та фіскальної політики, без створення сприятливих юридичних і організаційно-технічних умов для розвитку виробництва. Після підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС [4] економіка країни має рухатись у напрямі соціально орієнтованої ринкової економіки, а це, у свою чергу, вимагає зміни й у системі правового регулювання.

Імперативні норми мають поступатися у питаннях регулювання економіки диспозитивним нормам.

У сучасних умовах багато конституційних норм в Україні не використовується у повному обсязі, частина соціально-економічних прав людини залишаються декларативними, не мають механізмів реалізації. Отже держава та суспільство потребують пошуку кардинальних заходів і дієвих механізмів, що можуть бути спрямовані на реалізацію пріоритетів соціальної політики і права, у зв'язку з чим великого значення набуває розвиток необхідної нормативно-правової бази, механізму реалізації прав людини і громадянина, посилення відповідальності суб'єктів права.

Розглядаючи Україну як державу перехідного типу, досить слушною вбачається точка зору Н. Оніщенко, яка вважає, що у перехідному суспільстві особливого значення набуває розробка проблеми взаємозв'язку та взаємодії правової і соціальної держави, механізму правового регулювання соціальної сфери, взаємодії індивідуального і соціального, приватного і публічного інтересів тощо.

Тому, для формування демократичної, правової, соціальної держави, важливо створити належну правову систему гармонізовану з європейською системою права. Саме створена внаслідок гармонізації національного законодавства з європейською правовою системою проєвропейська національна правова система має стати основою для розвитку і функціонування України як демократичної та соціально-правової держави.

Оскільки створення соціальної держави в Україні конституційно обумовлене, в країні має бути сформована концепція соціальної держави і схвалена на законодавчому рівні. Крім того, Україна має приєднатися до всіх програмних європейських актів соціального спрямування, створивши належну правову базу для їх реалізації, в тому числі практикозастосовчі правові механізми. О. Панкевич доводить, що ознаки соціальної держави у повному обсязі можуть бути притаманні лише державі так званого соціально-демократичного типу [5, с. 165–167].

За класифікацією О. Панкевича соціальність держави має прояв у таких функціях, як:
соціально-активізуюча, при якій держава сприяє економічній активності працездатних верств населення;

соціально-правозабезпечувальна, при якій забезпечуються реальні гарантії здійснення економічних, соціальних і культурних прав усіх громадян;

узгоджувальна, «консенсусна» функція, спрямована на зміцнення соціального миру у суспільстві.

Також О. Панкевич робить висновок, що соціальна держава є наступним етапом розвитку правової держави.

Натомість, ми вважаємо, що дослідження і висновки О. Панкевича про поступальність або поетапність соціальної правової держави є справедливими, щодо країн усталеної демократії, які йшли до цього протягом двох століть і в результаті створили наддержавну економіко-правову структуру – Європейський Союз.

Щодо країн перехідного типу, до яких можна віднести й Україну, то прагнення цих країн інтегруватися в уже сформований загальноєвропейський економічний та правовий простір, підписання відповідних угод з ЄС, дозволяють говорити про специфіку формування в цих країнах соціально-правової державності і відповідних національних правових систем.

Якщо говорити про національну правову систему, то для країн-засновників ЄС – європейська уніфікована правова система стала національною відповідно до того, як це було визначено в установчих актах ЄС і виходячи з того, що для них норми права ЄС (європейського права) стали нормами прямої дії. Для формування національних правових систем країн, що прагнули чи прагнуть до вступу в ЄС, були визначені правові умови, серед яких гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС, адаптація національної правової системи до європейської тощо. Таким чином, правові системи держав-претендентів до вступу в ЄС мають бути перетворені в максимально наближені до європейської.

У той же час, завдання створення соціально-правової держави країнами перехідного типу певною мірою полегшене, оскільки перед ними постають готові моделі, створені країнами-засновниками ЄС. Державність у країнах-засновниках ЄС формувалася поступово, а створення загальноєвропейської наддержавної економіко-правової структури – ЄС відбулося вже сформованими соціально-правовими країнами. Таким чином, для країн перехідного типу існують готові соціально-правові моделі державності, які вони можуть використати, виходячи із існуючих національних правових традицій та економічних умов. Оскільки для таких держав (перехідного типу) однією з умов вступу до ЄС є соціально-правова державність, що існує, вони мають створювати соціально-правову державність, вбачається, одночасно, а не поетапно. До того ж у цих країн для інтенсифікації цього процесу є стимулюючі фактори і певна, переважно організаційно-правова, допомога і підтримка з боку ЄС.

При розбудові в Україні власної моделі соціально-правової держави, доцільно розглянути моделі, що вже існують.

Так, існують «інституціональна» та «залишкова» моделі такої держави, описані американськими вченими Г. Віленським і Ч. Лебо.

Перша модель визнає перерозподіл матеріальних благ функцією, яка органічно властива державі загального добробуту. У другій моделі такий перерозподіл визначається надзвичайним заходом. О. Панкевич вважає, що існує спільна модель, яка об'єднує ці дві моделі [6, с. 182–186].

Існує класифікація моделей соціально-правової держави англійських вчених Н. Фурніса і Т. Тилтона, які виділяють:

1) «позитивну державу», в якій соціальне забезпечення базується на індивідуалізмі та захисті корпоративних інтересів;

2) власне «соціально державу» («державу соціальної безпеки»), що проводить політику повної зайнятості, забезпечує для всіх громадян гарантований мінімальний рівень життя і рівність шансів, але аж ніяк не матеріальну рівність;

3) «державу загального добробуту», в якій забезпечується рівність, кооперація і солідарність членів суспільства.

Існують й інші моделі соціально-правової держави, побудовані за різними критеріями в тому числі: континентальна, англосаксонська, середземноморська та скандинавська.

Так, в Україні у перші роки її незалежності більшість політичної еліти та й усього населення схилилась до вибору моделі соціально-правової держави, орієнтованої на класичну модель ринку (або, за іншою класифікацією, – на «залишкову» модель).

Сьогодні, вбачається, що для України, виходячи з її національних особливостей розвитку економіки та права, доцільно все ж таки використати скандинавську модель соціально-правової держави, яка, на наш погляд, є традиційно ближчою для України, яка вже має певні елементи такої державності, що залишилися з позитивного надбання існуючого до незалежності України соціалістичного укладу суспільства, наприклад, концепція існування і розподілу соціального житла, так оптимально розвинена в скандинавських країнах.

Що стосується тенденції до муніципалізації соціальної політики, тобто відмови від організації системи допомоги бідним в основному на загальнодержавному рівні та делегування цієї функції місцевій владі, що, на думку прихильників такої позиції має сприяти оптимізації витрачання суспільних коштів, виділених на цілі соціального захисту, і концептуально відповідає принципу субсидіарності, то вбачається, що саме така модель на цьому етапі розбудови державності для України є неприйнятною і може привести тільки до нецільового використання коштів. Напевно, така допомога має бути на сьогодні централізованою, а боротьба з бідністю, як боротьба із соціальним явищем. Вважаємо, що в цілому вся система допомоги соціально-мало захищеним, як-то інвалідам, сиротам, бідним тощо має здійснюватися централізовано і належним чином контролюватися.

Щодо розширення участі недержавних організацій у виконанні функцій соціальної держави, то таку лінію необхідно розвивати і підтримувати, як це здійснюється в усіх демократичних соціально-правових державах.

Список використаних джерел:

1. Оніщенко Н. М. Правова система: перспективи розвитку / Н. М. Оніщенко // Становлення і розвиток правової системи України: Тези доповідей і наукових повідомлень науково-практичної конференції. – К., 2002. – С. 11–15.

2. Осика І. В. Процес становлення правової культури в правовій, соціальній державі / І. В. Осика // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Вип. 16. – Одеса : Одеська нац. юрид. академія, 2002. – С. 95–99.

3. Оніщенко Н. М. Співвідношення права, правової системи і держави / Н. М. Оніщенко / Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 16. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – С. 5–10.

4. Угода про асоціацію між ЄС та Україною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/association_agreement/index_uk.htm.

5. Панкевич О. До питання про сучасні класифікації соціальних держав / О. Панкевич // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали IX регіональної науково-практичної конференції. – Львів, 2003. – С. 165–167.

6. Панкевич О. Правова держава і соціальна держава: діалектична єдність їхніх суперечностей / О. Панкевич // Молода Українська держава на межі тисячоліть: погляд в історичне майбутнє демократичної, правової держави Україна: Зб. наук. пр. – Львів : Львівський ін-т внутрішніх справ, 2001. – С. 182–186.

7. Панкевич О. До питання про основні завдання соціальної держави (загальнотеоретичний аспект) / О. Панкевич // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 2. – С. 183–191.

* *Куровська Ілона Анатоліївна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору забезпечення наукової діяльності науково-організаційного відділу Інституту законодавства Верховної Ради України.*